

بررسی میزان مهارت‌های استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی و کتابخانه‌های دیجیتال به عنوان یکی از ابعاد سواد اطلاعاتی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی

محمدجعفر مهدیان^۱

شهرام شهبازی^{۲*}

مژگان نیک‌نژاد^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۲/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۲/۸

چکیده

هدف: امروزه آشنایی با شیوه‌های بازیابی و استفاده از منابع علمی به عنوان یکی از ابعاد سواد اطلاعاتی مبتنی بر فناوری‌های نوین همچون استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، کتابخانه‌های دیجیتال و نرم افزارهای بازیابی اطلاعات، برای محققان امری ضروری است بر این اساس هدف از این پژوهش بررسی میزان مهارت‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد بروجرد در استفاده از اطلاعات علمی موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال در سال ۹۱-۱۳۹۰ بود.

روش شناسی: حجم نمونه به روش تصادفی طبقه ای ۳۰۳ نفر انتخاب شد و ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه‌ی محقق ساخته با روایی ۰/۸۴ و پایایی ۰/۸۳ بود. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از روشهای آمار استنباطی شامل آزمون T تک متغیره و آزمون خی دو استفاده شد.

یافته‌ها: بررسی معناداری آزمون در سطح $\alpha=0/05$ و بزرگتر بودن T حاصله از مقدار بحرانی جدول نشان داد مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده و کاربرد مفاهیم جستجوی پیشرفته اطلاعات با میانگین (۲/۷۷)، پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی (۱/۲۳) و پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن (۲/۲۶)، پایین‌تر از سطح متوسط (۳)، قرار داشت.

نتیجه‌گیری: مشخص شد دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد بروجرد فاقد مهارت‌های استفاده از پایگاه‌های اطلاعات علمی و کتابخانه‌های دیجیتال بودند.

۱- استادیار گروه مدیریت دولتی دانشگاه آزاد بروجرد mjmahdian@yahoo.com
۲- *نویسنده مسوول، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی و حق التدریس گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد بروجرد shahram5437@yahoo.com
۳- دانشجوی کارشناسی ارشد زبان انگلیسی niknejad@yahoo.com

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، کتابخانه‌های دیجیتال، منابع اطلاعاتی الکترونیکی، پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی

مقدمه و بیان مساله

باتوجه به اینکه قرن حاضر به عنوان عصر ارتباطات و اطلاعات در نظر گرفته شده، امکان استفاده از اطلاعات، نیازمند درک دقیقی از چگونگی دریافت، ارزیابی و کاربرد این اطلاعات به همراه مهارت‌های مربوطه است و تقریباً می‌توان گفت مسیرهای دستیابی به اطلاعات علمی از حالت سنتی خارج شده و وارد عرصه‌های نوین شده است که گام آغازین ورود به این عرصه، بدون شک آشنایی با فناروی اطلاعات و مهارت‌های مورد نیاز در این حوزه می‌باشد بر این اساس انجمن کتابداران آمریکا بیان می‌کند که دانش، ارزشمندترین کالای هر جامعه و افراد با سواد اطلاعاتی از مهم‌ترین منابع با ارزش جوامع است (آلن^۴، ۲۰۰۰).

استفاده از منابع اطلاعاتی مبتنی بر فناوری‌های نوین امروزه به عنوان یکی از مهمترین مهارت‌های افراد در جوامع محسوب می‌شود که محققان نیز از این امر مستثنی نیستند اما اشتیاقی که محققان مقدمتا در مباحث پژوهشی دارند با ورود به عرصه کار عملیاتی بزودی فروکش می‌کند. علت چیست؟ در پاسخ باید گفت مفاهیمی همچون تعاریف عملیاتی پژوهش، پیشینه پژوهش، بررسی مقالات مرتبط و غیره... در انجام تحقیقات نقش مهمی دارند. از این رو پرداختن به این مباحث برای محققین ضروری است. اما اینکه چگونه، به چه شکل و در چه دوره زمانی این منابع اطلاعاتی گرد آوری شوند پیوسته مشکلاتی را بر سر راه آنها قرار داده و عدم مهارت در دسترسی به اطلاعات مورد نیاز بستری را برای بی‌انگیزگی پژوهشگران فراهم آورده است. از طرفی هماهنگی با توسعه سریع در شیوه‌های گوناگون دستیابی به منابع اطلاعاتی، نیازمند آموزش استفاده از ابزار و تکنولوژی مناسب آن است. مهارت در استفاده از این ابزارمبتنی بر فناوری‌های نوین از شاخه‌های سواد اطلاعاتی قلمداد می‌شود که پژوهشگران را قادر می‌سازد تا تغییرات علوم را رسد کرده و راه‌های نوین در دسترسی به اطلاعات را فرا گیرند و در پی این آگاهی اقدام به اجرای تحقیقات کامل تری نمایند. در این صورت اشتیاق به امور پژوهشی در آنها افزایش یافته و نتایج پژوهش‌هایشان منجر به تولید علم می‌شود. بنابراین از باب اهمیت پرداختن به ابعاد سواد اطلاعاتی مبتنی بر فناوری در جوامع دانشگاهی باید متذکر شد که در کشورهای پیشرفته مباحث مرتبط با سواد اطلاعاتی خصوصاً بازیابی و استفاده از اطلاعات بر پایه فناوری، از ابتدایی تا تحصیلات دانشگاهی از جمله دروس مورد توجه دست‌اندر کاران آموزش است. شاهد این مدعا تحقیقات لارکین و پینس^۵ (۲۰۰۴)، کرافورد^۱ (۲۰۰۶)، فاین^۶ (۲۰۱۱)، می‌باشد که نتایج همه بیانگر اینست که دانشجویان باید به گونه ای آموزش ببینند که بتوانند با در پیش گرفتن رفتار اطلاعاتی مناسب، نیازهای اطلاعاتی خود را برطرف نمایند و در واقع مسیر را برای انجام پژوهش‌های خود هموار سازند. به عبارت دیگر، در

^۴- Allen

^۵- Larkin & Pines

^۳- Crawford

^۴- Fain

دنیای امروز امکان دستیابی به منابع اطلاعاتی متنوع و به روز از طریق سیستم سراسری مشترکی با جوهر دیجیتالی، مهیا شده است که بازیابی آن مستلزم فراگیری اصول و مهارت‌های مربوطه می‌باشد. با توجه به مباحث مطرح شده مسئله اصلی در این پژوهش اینست که آیا چنین فرایندی در واقعیت‌های جوامع علمی کشور ما جریان دارد؟ به عبارت دیگر میزان مهارت و آشنایی با منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال و سواد اطلاعاتی مبتنی بر فناوری در دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد چقدر است؟

بر این اساس در قالب ۴ سوال به ارزیابی این مهارت‌ها در جامعه مورد نظر پرداخته شد.

سوال ۱- میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده و کاربرد مفاهیم استراتژی جستجوی پیشرفته اطلاعات از منابع الکترونیکی چه اندازه است؟

سوال ۲- میزان شناخت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد از پایگاه‌های اطلاعاتی Databases استنادی و تمام متن Journal در کتابخانه‌های دیجیتال چقدر است؟

سوال ۳- میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی در کتابخانه‌های دیجیتال چه اندازه است؟

سوال ۴- میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن در کتابخانه‌های دیجیتال چه اندازه است؟

پیشینه تحقیق

موضوع بررسی مهارت‌های سواد اطلاعاتی با رویکرد فناوری در تحقیقات بسیاری مورد توجه قرار گرفته است که نشانگر اهمیت این موضوع در جوامع علمی می‌باشد. پژوهش پریرخ و مقدس زاده (۱۳۷۸)، نشان داد که اکثر دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به مهارت سواد اطلاعاتی مجهز نیستند اما همگی نیاز به آموزش در خصوص این مهارت‌ها را ضروری قلمداد نمودند. بختیارزاده (۱۳۸۱)، در پژوهشی با عنوان بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه الزهرا به این نتیجه رسید که میانگین (۳/۱۶)، کمتر از سطح متوسط (۴)، نشان‌دهنده سطح پایین سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش می‌باشد. اصغر نیا (۱۳۸۸)، در پژوهشی با عنوان « بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی برمنبای «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» مصوب انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی دریافت که سواد اطلاعاتی دانشجویان در هر یک از استانداردها پایین‌تر از حد متوسط ۲/۵ می‌باشد که نشان داد سواد اطلاعاتی آنها در سطح ضعیفی است.

مطالعات هیپورس^۱ (۲۰۰۰)، در دانشگاه فنی نانیانگ در خصوص مهارت‌های اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی نشان داد که دانشجویان در استفاده موثر از اطلاعات و مهارت‌های سواد اطلاعاتی بامشکلاتی مواجه هستند و لازم است آموزش سواد اطلاعاتی در برنامه‌های تحصیلی دانشگاه‌ها مورد توجه قرار گیرد. سیمنز (۲۰۰۱)، در تحقیق خود با عنوان استنباط دانشجویان از سواد اطلاعاتی و مقایسه آن با استانداردهای موجود، دریافت که دانشجویان دید و درک روشنی از اطلاعات مفید در منابع اطلاعاتی الکترونیکی و نحوه دسترسی به آن ندارند. برونسکی (۲۰۰۴)، معتقد است سواد اطلاعاتی مبتنی بر فناوری تأثیر زیادی در نحوه استفاده از منابع الکترونیکی دارد و هر چقدر افراد از سواد اطلاعاتی مناسبی برخوردار باشند توانایی و مهارت بیشتری را در استفاده از منابع اطلاعاتی دارند و در عملیات پژوهشی خود بسیار موفق‌تر عمل می‌کنند. اندرسون (۲۰۰۶)، در تحقیق خود با عنوان «استفاده از اینترنت توسط دانشجویان» که در دانشگاه‌های چین انجام شد به این نتایج دست یافت که استفاده از اینترنت، تجربه‌ی آموزشی را در دانشجویان دانشگاه‌های چین بهبود بخشیده، دسترسی به آموزش و مواد آموزشی را گسترش داده، کیفیت آموزش و برنامه درسی را بهبود بخشیده و خلاقیت را در دانشجویان افزایش داده است. دوئل و هاموند^۲ (۲۰۰۶)، در پژوهشی که در خصوص جستجوی اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی انجام شد، به این نتیجه رسیدند که دانشجویان نیاز دارند در خصوص بازیابی نظام مند اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی آموزش ببینند همچنین در چندین مطالعه اخیر در خصوص اهمیت سواد اطلاعاتی برای دانشجویان مشخص شد که از طریق مهارت‌های سواد اطلاعاتی مبتنی بر فناوری دانشجویان با یافتن، مدیریت و ارزیابی اطلاعات، به روند بهتر در انجام پژوهش‌های خود کمک می‌کنند (رولاند و همکاران، ۲۰۰۸؛ کنسرسیوم کتابخانه‌های پژوهشی، ۲۰۰۷). در نهایت پژوهش سکروگیبسون^۳ (۲۰۱۱)، با عنوان ارزیابی سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری که در مدرسه اقتصاد و علوم سیاسی لندن انجام گرفت مشخص نمود که دانشجویان احتیاج دارند زمان قابل توجهی را به برنامه‌های سواد اطلاعاتی اختصاص دهند. زیرا از طریق به کارگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی بازخوردهای عالی را دریافت می‌نمایند.

پس از بررسی پژوهش‌های انجام گرفته مشخص شد که ارزیابی موضوع سواد اطلاعاتی و مهارت‌های مرتبط با آن برای محققان از اهمیت خاصی برخوردار است اما نکته قابل توجه اینست که تقریباً در همه موارد پس از ارزیابی‌ها این مهارت‌ها در دانشجویان در سطح ضعیف گزارش شده است مهارت‌هایی همچون نحوه استفاده موثر از اطلاعات موجود در منابع و به کارگیری آنها در پژوهش‌ها، مزایای استفاده از قابلیت‌های اینترنت، کتابخانه‌های دیجیتال و فناوری‌های نوین و بازیابی نظام مند اطلاعات توسط دانشجویان در سطح رضایت بخشی نیست و نیاز به آموزش در همه موارد مورد تأکید قرار گرفته است.

روش‌شناسی تحقیق

1- Hepworth

2- Doyle and Hammond

3- Secker & Gibson

شرکت کنندگان: در این پژوهش دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد بروجرد در ۳ گروه علوم پایه، علوم انسانی و فنی مهندسی بودند. روش پژوهش توصیفی و از نوع پیمایشی بود که جهت تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان استفاده شد (کیامنش، ۱۳۸۶). براساس این جدول برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی که دارای جامعه آماری ۱۴۲۳ نفر بودند، حجم نمونه ۳۰۳ نفر انتخاب شد.

ابزار: در این پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. قسمت اول پرسشنامه با ۱۰ گویه اطلاعات جمعیت شناختی، قسمت دوم با ۱۴ گویه کاربرد استفاده از مفاهیم جستجوهای پیشرفته در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی الکترونیکی و قسمت سوم دارای ۱۲ گویه به بررسی شناخت و مهارت دانشجویان در زمینه‌ی بازیابی اطلاعات از پایگاه‌های استنادی و تمام متن، پرداخته است.

شیوه اجرا: برای روایی پرسشنامه از روایی محتوایی توسط ضریب کندال^{۱۱} استفاده شد، که بر اساس نظرات ۲۰ نفر از اساتید و متخصصین، سوالات مورد بررسی قرار گرفت و ضریب مذکور ۰/۸۴ محاسبه شد. برای سنجش پایایی پرسشنامه پس از انجام یک مطالعه مقدماتی و تعیین واریانس سوالات، ضریب آلفای کرونباخ^{۱۲} ۰/۸۳ محاسبه شد (سیف، ۱۳۸۲). به منظور تحلیل از شاخص‌های آمار توصیفی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار و برای تحلیل استنباطی داده‌های بدست آمده از ابزار اندازه‌گیری و روش آماری t تک متغیره و آزمون خی^۲ استفاده شد.

یافته‌ها

در این قسمت بر اساس سوالات پژوهش به تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از ابزار اندازه‌گیری پرداخته شده است.

سوال ۱- میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده و کاربرد مفاهیم استراتژی جستجوی پیشرفته اطلاعات از منابع الکترونیکی چه اندازه است؟

جدول ۱- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین میزان مهارت‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده و کاربرد مفاهیم جستجوی پیشرفته اطلاعات از منابع الکترونیکی با میانگین فرضی (۳)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
۳	۲/۷۷	۰/۹۶	۴/۱۱	۰/۰۰۱

^{۱۱}- Cendal

^{۱۲}- Cronbach

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون «t» در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که میانگین حاصله (۲/۷۷) از میانگین فرضی (۳) کوچکتر و t حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول کوچکتر بود.

جدول ۲- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین میزان مهارتهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده از مفاهیم جستجوی پیشرفته اطلاعات از منابع الکترونیکی با توجه به پایگاه اطلاعاتی Science direct با میانگین فرضی (۳)

گویه	میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
Keyword	۳	۲/۸۷	۱/۰۹	۲/۱۰	۰/۰۴
Full text	۳	۲/۹۷	۱	۰/۵۱	۰/۶۱
Title	۳	۳/۱۳	۱/۰۷	۲/۰۹	۰/۰۴
Author	۳	۲/۸۷	۱/۱۳	۲/۰۲	۰/۰۴
Abstract	۳	۲/۸۱	۰/۸۴	۳/۸۸	۰/۰۰۱
Data bases	۳	۲/۸۲	۱/۳۱	۲/۸۲	۰/۰۲
Volume	۳	۲/۷۱	۱/۱۷	۴/۲۰	۰/۰۰۱
Issue	۳	۲/۶۱	۱/۱۸	۵/۷۲	۰/۰۰۱
Data	۳	۲/۵۰	۱/۲۸	۶/۶۹	۰/۰۰۱
Publication	۳	۲/۵۶	۱/۲۳	۶/۲۱	۰/۰۰۱
Article	۳	۲/۷۶	۱/۲۵	۳/۲۶	۰/۰۰۱
Journal	۳	۲/۶۶	۱/۱۸	۴/۹۷	۰/۰۰۱
Register	۳	۲/۷۷	۱/۲۵	۳/۲۱	۰/۰۰۱
Alert (الکترونیکی) اشتراک سیستم	۳	۲/۷۷	۱/۲۲	۳/۶۳	۰/۰۰۱

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون «t» در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که میانگینهای حاصله در تمامی گویهها (بجز گویه سوم) از میانگین فرضی (۳) کوچکتر بود.

سوال ۲- میزان شناخت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد از پایگاههای اطلاعاتی Databases استنادی و تمام متن Journal در کتابخانههای دیجیتال چقدر است؟

جدول ۳- میزان شناخت دانشجویان تحصیلات تکمیلی از پایگاه‌های استنادی E-Database و پایگاه‌های تمام متن E-Journal

شاخص‌های آماری	فراوانی	درصد
بلی	۱۱۶	۳۸/۳
خیر	۱۸۷	۶۱/۷
مجموع	۳۰۳	۱۰۰

بنابر اطلاعات حاصله تعداد دانشجویانی که از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی و تمام متن آگاهی ندارند، بیشتر از دانشجویانی است که آگاهی دارند.

جدول ۴- نتایج آزمون خی دو تفاوت میزان شناخت دانشجویان از پایگاه استنادی E-Database و پایگاه تمام متن E-Journal

آماره خی دو	Df	سطح معناداری
۱۶/۶۴	۱	۰/۰۰۱

طبق نتایج بدست آمده، آماره خی دو مشاهده شده در سطح $\alpha=0/05$ تفاوت معناداری را بین میزان اطلاعات دانشجویان از پایگاه استنادی E-Database و پایگاه تمام متن E-Journal نشان می‌دهد.

سوال ۳- میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی در کتابخانه‌های دیجیتال چه اندازه است؟

جدول ۵- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین میزان مهارت‌های اعضای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در استفاده از پایگاه استنادی E-Database با میانگین فرضی (۲)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
۳	۱/۲۳	۱/۰۲	۰/۴۰	۰/۰۰۱

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون «t» در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که میانگین حاصله (۱/۲۳) از میانگین فرضی (۳) کوچکتر بوده و t حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول کوچکتر بود.

جدول ۶- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین میزان مهارتهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در استفاده از پایگاه استنادی E-Database با میانگین فرضی (۳)

گویه	میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
میزان آشنایی با موسسه اطلاعات علمی ISI	۳	۱/۱۶	۱/۵۶	۲۰/۵۲	۰/۰۰۱
میزان آشنایی با موسسه اطلاعاتی SCOPUS	۳	۱/۱۶	۱/۵۵	۲۰/۶۲	۰/۰۰۱
میزان آشنایی با موسسه علوم استنادی جهان اسلامی ISC	۳	۱/۳۷	۱/۸۰	۱۵/۷۱	۰/۰۰۱

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون «t» در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که میانگین‌های حاصله در گویه‌ها از میانگین فرضی (۳) کوچکتر، و t حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول بزرگتر بود.

سوال ۴- میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه‌ی استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن در کتابخانه‌های دیجیتال چه اندازه است؟

جدول ۷- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین میزان مهارتهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در استفاده از پایگاه‌های اطلاع‌رسانی E-Journal با میانگین فرضی (۳)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
۳	۲/۲۶	۱/۲۸	۰/۸۴	۰/۰۰۱

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون «t» در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که میانگین حاصله (۲/۲۶) از میانگین فرضی (۳) کوچکتر بوده و t حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول کوچکتر بود.

جدول ۸- نتایج آزمون t تک متغیره، مقایسه میانگین میزان مهارتهای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در استفاده از پایگاه های اطلاع رسانی E-Journal با میانگین فرضی (۳)

گویه	میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
Science Direct	۳	۲/۶۶	۱/۳۵	۴/۳۷	۰/۰۰۱
Profuse	۳	۲/۴۷	۱/۴۵	۶/۲۸	۰/۰۰۱
Elsevier	۳	۲/۶۶	۱/۳۹	۴/۲۵	۰/۰۰۱
Sage	۳	۲/۲۵	۱/۳۷	۹/۴۷	۰/۰۰۱
Springer	۲/۴۱	۱/۴۷	۶/۹۶	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
Oxford	۳	۲/۳۲	۱/۴۸	۷/۹۴	۰/۰۰۱
Black well	۳	۲/۲۷	۱/۵۱	۸/۳۷	۰/۰۰۱
Royal Society of chemistry (RSC)	۳	۲/۲۰	۱/۳۶	۱۰/۱۵	۰/۰۰۱
Institute of physics (IOP)	۳	۲/۰۴	۱/۱۹	۱۳/۹۲	۰/۰۰۱

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون «t» در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که میانگین های حاصله در گویه ها از میانگین فرضی (۳) کوچکتر، و t حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول بزرگتر بود.

بحث و نتیجه گیری

سوال اول پژوهش: میزان مهارت های دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد در زمینه کاربرد و استفاده از مفاهیم استراتژی جستجوی پیشرفته اطلاعات از منابع الکترونیکی چه اندازه است؟

یافته ها در خصوص مهارت و آشنایی دانشجویان در زمینه استفاده از مفاهیم مرتبط با جستجوی پیشرفته از منابع اطلاعاتی الکترونیکی که به عنوان نمونه از پایگاه ScienceDirect انتخاب شده بودند، ضعیف بود و آنها فاقد مهارت های لازم در تمامی مفاهیم مذکور بودند. در حالی که آشنایی با مفاهیم مذکور برای جستجوهای علمی بسیار مهم است. به عنوان مثال چنانچه جستجو بر اساس کلید واژه یا متن کامل و.. محدود نشود، در نهایت کاربر، لیست تصفیه نشده ای از نتایج را پیش رو خواهد داشت که بازایی اطلاعات مورد نظر از آن مشکل و زمان بر است. اما در صورت آشنایی با این مفاهیم در جستجوی پیشرفته دانشجویان به نتایج دقیق و مرتبطی با تحقیق خود دست خواهند یافت. مهارت بازایی اطلاعات و شناخت مفاهیم مربوط به این پایگاه علمی که تقریباً در

تمامی پایگاه‌های اطلاعاتی یکسان می‌باشد برای محققان در زمینه‌ی دستیابی به موفقیت‌های پژوهشی، یک ضرورت می‌باشد این موضوع در مطالعات اندرسون (۲۰۰۶) و دوئل وهاموند (۲۰۰۶)، اینگونه گزارش شده که توانایی و مهارت در استفاده از مفاهیم جستجوی اطلاعات می‌تواند روند انجام تحقیقات را برای پژوهشگران آسان‌تر و سریع‌تر کند و آنها در اجرای تحقیقات خود با توانایی بالاتری عمل کنند. در این میان هپورس (۲۰۰۰)، آموزش استفاده از منابع الکترونیکی را نیز یک راهکار مهم در توسعه سواد اطلاعاتی گزارش می‌دهد.

سوال دوم پژوهش: میزان شناخت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی و تمام متن در کتابخانه‌های دیجیتال، چه اندازه است؟

در بین دانشجویان ۳۸/۲ درصد از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی شناخت دارند و ۶۱/۷ درصد که تقریباً دو سوم دانشجویان است، نسبت به این پایگاه‌ها شناختی ندارند. این در حالی است که منابع بسیار معتبر علمی و مجلات ISI در این موسسات علمی نمایه شده است که دانشجویان به سبب عدم شناخت، از این اطلاعات بی بهره‌اند و این مسئله موجب می‌شود تحقیقات آنها خالی از یافته‌های جدید علمی باشد و مسئله‌ی مهم دیگر تشخیص تفاوت بین این دو یعنی (پایگاه‌های استنادی E - Database که اطلاعات مرجع و کتابشناختی منابع را در مواردی نظیر چکیده، عنوان منبع، مشخصات ناشر و مجله، دوره، شماره، صفحه، سال و... نمایه می‌کند و پایگاه‌های اطلاعات تمام متن E - Journal، که متن کامل مقالات و منابع را در اختیار کاربران قرار می‌دهد)، می‌باشد. بر اساس نتایج پژوهش اغلب دانشجویان به سبب اینکه این شناخت و آشنایی را ندارند دچار سردرگمی در جستجو می‌شوند چرا که جستجو در پایگاه‌های استنادی (Database)، اطلاعات کتابشناختی، چکیده‌ی، میزان استنادات به مجلات و مقالات را در پی خواهد داشت اما در صورت استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن E - Journal، می‌توانند به متن کامل مقالات دست یابند و نتایج مورد نظر در جستجو را به صورت کامل کسب کنند. لازمه آگاهی در این زمینه تقویت مهارت‌های سواد اطلاعاتی است که دستیابی به منابع معتبر علمی در نهایت منجر به افزایش سرعت تولید علم در کشور خواهد شد. نتایج پژوهش با تحقیق سیمنز (۲۰۰۱) و هپورس (۲۰۰۰)، در خصوص دریافت اطلاعات از منابع الکترونیکی به عنوان یکی از ابعاد سواد اطلاعاتی دانشجویان، همسو می‌باشد که هر دو محقق مهارت‌های دانشجویان را در این زمینه کافی ندانسته و آنرا ضعیف گزارش نموده‌اند. در این خصوص کافی نبودن سواد اطلاعاتی دانشجویان را ناشی از کمبودهای آموزش در این زمینه، گزارش می‌دهند.

سوال سوم پژوهش: میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد از پایگاه‌های اطلاعاتی استنادی Databases در کتابخانه‌های دیجیتال چه قدر است؟

نتایج بدست آمده در این خصوص نشان داد که دانشجویان درک کاملی از موسسات اطلاعاتی در حوزه علوم استنادی نظیر ISI (web of science و web of knowledge)، Scopus و علوم استنادی جهان اسلام (ISC)، ندارند و نتایج بدست آمده از اجرای آزمون t تایید کرد که آنها در این مهارت ضعیف می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی از قابلیت‌های این موسسات که برای محققان اطلاعات ارزشمندی را در خصوص استناد به یافته‌های جدید در علوم، اعتبار یابی مجلات

و مقالات، بررسی شاخص‌های علم سنجی برای نویسندگان و مجلات، در اختیار آنها قرار می‌دهد، بی اطلاع هستند و همین امر ضعف در انجام پژوهشها و تولید علم را موجب شده است. در همین خصوص برونسکی (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای که در جوامع و فرهنگهای مختلف در مورد سواد اطلاعاتی انجام داد یکی از عوامل موثر در بی‌اعتنایی افراد آکادمیک یک کشور را در نوشتن مقالات علمی و چاپ آن در مجلات معتبر، عدم آگاهی و اهمیت به یافته‌های جدید علمی با استفاده از مهارت‌های سواد اطلاعاتی، گزارش می‌دهد و معتقد است وقتی مدیران دانشگاه نسبت به امور پژوهشی بی تفاوت باشند، معمولاً دانشجویان نیز انگیزه لازم برای امور پژوهشی را از دست می‌دهند.

سوال چهارم پژوهش: میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد واحد بروجرد از پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن در کتابخانه‌های دیجیتال چه قدر است؟

طبق نتایج، میزان مهارت و آشنایی دانشجویان نسبت به پایگاه‌های اطلاع‌رسانی E-Journal که مقالات تمام متن را نمایه می‌کنند، ضعیف است. تحلیل داده‌ها در این خصوص نشان داد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی به سبب عدم مهارت در دستیابی به منابع معتبر علمی (که در پایگاه‌های اطلاعاتی نظیر ScienceDirect، Elsevier، Proquest، Sage، Springer، Oxford، Blackwell، Society of chemistry RSC، Royal، Institute of physics (IOP)) نمی‌توانند از این منابع که شامل متن کامل مقالات، مجلات، کتابها، کنفرانسها و... می‌باشد به نحو مطلوب در انجام تحقیقات استفاده کنند. در حالی که پایگاه‌های مذکور از پایگاه‌های مهم علمی هستند و هر فردی برای انجام تحقیقات علمی نیازمند مراجعه به یکی از پایگاه‌ها و دریافت آخرین تحقیقات در حوزه علمی مورد نظر می‌باشد. اما یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که متأسفانه دانشجویان دانشگاه آزاد بروجرد به علت ضعف در مهارت‌های سواد اطلاعاتی از بازیابی و استفاده از این منابع معتبر و جدید علمی، بی بهره‌اند. ادامه این فرآیند در آینده می‌تواند بر روند توسعه علمی دانشگاه آزاد بروجرد تاثیر منفی بگذارد و یک افت علمی عمیق در دانشگاه بوجود آورد. همچنین عدم توجه به استفاده و چاپ مقالات در مجلاتی که این پایگاه‌ها ارائه می‌کنند می‌تواند موجب سقوط رتبه بندی ایران در مجامع علمی گردد. موضوع ضعف دانشجویان تحصیلات تکمیلی در موارد مذکور مسئله ای است که در تحقیقات اصغر نیا (۱۳۸۸)، سگر و گیبسون (۲۰۱۱)، نیز مورد توجه قرار گرفته است.

پیشنهادهات

پیشنهاد می‌شود مسئولین دانشگاه نسبت به برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های علمی تخصصی زیر در خصوص تقویت مهارت‌های سواد اطلاعاتی مبتنی بر فناوری، اقدام نمایند.

۱- با توجه به یافته‌ها در جداول (۱) و (۲) و ضعف دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده و کاربرد مفاهیم در استراتژی جستجوی پیشرفته لازم است دانشگاه آزاد نسبت به برگزاری کارگاه‌های آشنایی با استراتژی جستجوی پیشرفته در منابع اطلاعاتی الکترونیکی و روشهای نظام مند جستجو، برای گروه‌های مذکور اقدام نماید

۲- یافته‌های پژوهش در جداول (۵) و (۶)، نشان می‌دهد که « دانشجویان تحصیلات تکمیلی آشنایی کافی با موسسات اطلاعات علمی همانند ISI، SCOPUS و ISC را ندارند» با توجه به اهمیت این موسسات در جریان رتبه بندی‌های علمی در جهان، به مدیران دانشگاه آزاد بروجرد پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی در خصوص معرفی و استفاده از منابع اطلاعاتی این موسسات علمی برگزار نمایند.

۳- با توجه به نتایج پژوهش مبني بر «عدم مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از اطلاعات پایگاه‌های اطلاع‌رسانی تمام متن E-Journal در جداول (۷) و (۸) و این که این پایگاه‌ها از مهمترین و اصلی ترین پایگاه‌ها جهت انجام تحقیقات علمی هستند به مدیران دانشگاه آزاد بروجرد پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی بازتابی اطلاعات با رویکرد شناخت و معرفی تفاوت‌ها بین پایگاه‌های استنادی و تمام متن برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی برگزار کنند.

منابع

اصغرنیا، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی برمبنای «استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی» مصوب انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی (ای.سی.ار.ال). پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته علوم اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

بختیارزاده، احمد (۱۳۸۱). بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهراء (س). پایان نامه کارشناسی ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران.

پریخ، مهری؛ مقدس زاده، حسین (۱۳۷۸). سواد اطلاعاتی: پژوهش پیرامون چگونگی کسب وسواد اطلاعاتی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۳۱۷-۳۳۴.

سیف، علی اکبر (۱۳۸۲). اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: نشر دوران، ۵۵۱.

کیامنس، علیرضا (۱۳۸۶). روشهای ارزشیابی آموزش. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ۲۲۴.

Anderson S. (2006). *The evaluation of higher education in china: Storied experiences of Internet usage by student and faculty*. A Dissertation presented to the faculty of the College of Education University of Houston. Available from: <http://www.proquest.com> [Accessed 11 July 2009].

Allen Lisa. (2000). *Information Literacy in higher education A Revolution in learning* [On line] http://www.pages.drexel.edu/~la33/information_literacy_in_Higher_Education.htm [1.jun 2006].

- Bronesky, D. (2004). A New Schema for Information Literacy Improvement in Eus ountries. *J. of Information Management*, 5(4), 273-279.
- Crawford J. (2006). The Use of Electronic Information Services and Information Literacy: A Glasgow Caledonian University Study. *Journal of Librarianship and Information Science*, 38(1), 33-45.
- Doyle T, Hammond J. (2006). Evaluating the internet as a research source reference ervices Review. *Academic Research library*, 34(1), Available from <http://www.emeraldinsight.com/0090-7324.html>
- Fain M. 2011. Assessing Information Literacy Skills Development in First Year Students: A Multi-Year Study. *The Journal of Academic Librarianship*, 37(2), 109-11
- Hepworth M. (2000). Approaches to information literacy training in higher Education. *Challenges for librarian's new review of librarianship*,14(6), 21-34.
- Larkin E, Pines A.2005. Developing Information Literacy and Research Skills in Introductory Psychology: A Case Study. *The Journal of Academic Librarianship*, 31(1), 40-45.
- Research Information Network and Consortium of Research Libraries (2007). *Researchers' Use of Academic Libraries and their Services, RIN, London*, Available From: www.rin.ac.uk/files/libraries-report-2007.pdf (Accessed 25 March 2009).
- Rowlands I, Nicholas D, Williams P, Huntington P, Fieldhouse M, Gunter B, Withey R, Jamali HR, Dobrowolski T. and Tenopir C.(2008). The Google generation: the Information behavior of the future. *ASLIB Proceeding*, 4(60), 290-310.
- Seamans. Nancy. *Information literacy: A study of freshman perceptions*, With restitute and state university.
- Secker, J. Gibson, R.M. (2011). Evaluating M1512: an information Literacy Course for PhD students. *Library Review*, 60(2), 96-107.rade-Pipe Available from: <http://www.emeraldinsight.com/0024-2535. tm> Accessed 10 July 2011].